KABANATA III : MGA KARAPATAN SA LUPAING NINUNO

Seksyon 4. Konsepto ng Lupa/Lupaing Ninuno.
Kasama sa konsepto ng lupa/lupaing ninuno ay yaong mga pagkakaunawa sa kalupaan na sumasaklaw hindi lamang sa pisikal na kapaligiran, kundi ang kabuuang kapaligiran kabilang ang pangespiritwal at pangkalinangang buklod ng mga Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong pamayanan sa mga lugar na saklaw, inari at ginagamit nila bilang kanilang ariarian at/o pagaangkin.

Seksyon 5. Katutubong Konsepto sa Pagmamayari. Ang katutubong konsepto sa pagmamayari ay tumutukoy sa pananaw na ang lupaing ninuno at lahat ng mga yamang matatagpuan dito ay magsisilbing material na batayan ng kanilang pangkalinangang kabuoan. Ang katutubong pagkakaunawa sa pagmamayari sa kabuuan ay nananangan na ang lupaing ninuno ng mga Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan ay pribado ngunit pagmamayaring komunal/pangmadla ng lahat ng salinlahi at kung gayon ay hindi maaaring ipagbili, ipamigay o sirain. Kasama rin ditto ang salindunong/tradisyunal at likaskayang karapatan sa likasyaman.

Seksyon 6. Saklaw at Kabuuan ng Lupa/Lupaing Ninuno. Ang lupa/lupaing ninuno ay binubuo ng lahat ng pook na sa kabuuan ay pagmamayari ng mga Katutubong pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan katulad ng tinutukoy sa ilalim ng sek. 3 (a) at (b) ng batas na ito.

Seksyon 7. Mga Karapatan sa Lupaing Ninuno. Ang mga karapatan sa pagmamayari at pamumusisyon ng mga Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan sa kanilang mga lupaing ninuo ay kikilalanin at ipagtatanggol. Kasama sa mga karapatang ito ay:

a. Karapatan sa Pagmamayari. Ang karapatan sa pagmamayari ng mga kalupaan, mga katubigan na tradisyunal at/o aktwal na pinananahanan ng

mga Katutubong pamayanang
Kultural/Katutubong Pamayanan, mga
sagradong lugar, salindunong/tradisyunal na
mga lugar na pangasuhan at pangisdaan, at sa

lahat ng mga pagbabagong ginawa nila, anumang panahon, sa loob ng mga lupaing ninuno;
b. Karapatang Paunlarin/Linangin ang Lupa at
LikasYaman. Maliban sa pasubaling
nakasaad sa Sek. 56 ng Batas na ito, ang
karapatang paunlarin, kapangyarihang
patnubayan at gamitin ang mga lupa at
teritoryong tradisyunal na tinitirahan, inaari o
ginagamit; karapatang pamahalaan at
pangalagaan ang mga likas yaman sa loob ng
mga teritoryo alinsunod sa pagtalima sa
pananagutan para sa mga susunod na salinlahi;
makinabang at makabahagi sa pakinabang
mula sa pagbabahagi at paggamit ng mga likas
yaman na matatagpuan ditto; ang karapatang
makipagkasundo at magtakda ng mga
kondisyon para sa paggalugad ng mga likas
yaman sa mga lugar upang matupad ang
layuning matiyak ang pangangalaga sa
ekolohiya at kapaligiran, alinsunod sa
kinaugaliang/katutubong batas at pambansang
batas; ang karapatan sa malinang at
matalinong pakikibahagi sa pagbubuo at
pagpapatupad ng mga programa, pribado man
o pampamahalaan, na makakaapekto sa mga
lupaing ninuno at tumanggap ng tama at sapat
na kabayaran sa anumang pinsalang
magagawa bilang resulta ng mga nabanggit na
programa; karapatan sa mga mabisang
hakbang/kilos ng pmamahalaan upang
mapigilan ang anumang balakid, pagwawalangbahala at pagyurak sa mga karapatang ito;
k. Karapatang Manatili sa mga Teritoryo. Ang
karapatan na manatili sa teritoryo at hindi
mapaalis o mailikas mula ditto. Wlang
Katutubong pamayanang Kultural/Katutubong
pamayanan na mailililikas nang wala silang
Malaya, nauuna at malinang ng pagsangayon, sa anu mang kadahilanan maliban sa kapangyarihan ng Estado na kunin ang
pribadong ariarian para sa gamit pambayan sa
kaparaanan ng batas at may wastong

kabayaran (eminent domain). Kung ang
paglilipat o paglilikas ay pangangailangan
bilangtanging paraan (exceptional measure), ang paglilipat o paglilikas ay magaganap
lamang kung may Malaya nauuna at malinang

na pagsangayon ang kinauukulang katutubong
Pamayanan. Sa anumang minarapat na panahon, o sa anumang sandali na ang kadahilanan ng
paglikas ay mawala na, ay may karapatan ang
mga Katutubong Pamayananng
Kultural/Katutubong Pamayanan na bumalik sa
kanilang lupaing ninuno o mga lugar na
pansamantalang nilisan. Sakaling hindi na
posible ang pagbabalik sa mga nilisan na mga
lugar, at sangayon sa nararapat na kasunduan at
kaparaanan, ang Katutubong Pamayanang
Kultural/Katutubong Pamayanan ay bibigyan ng
mga kapalit na lupain katumbas ng o may
kalidad at legal na katayuan tulad ng mga
lupaing sapilitang nilisan, angkop at
makakatugon sa kanilang kasalukuyang
pangangailangan at panghinaharap na kaunlaran. Ang mga taong sapilitang maililipat o maililikas
ay tatanggap ng wastong kabayaran para sa anu
mang kaugnay na kawalan o pinsala sanhi ng
sapilitang paglikas;
d. Karapatan Kung may Paglikas. Kung ang
sapilitang paglikas ay nagging bunga ng
malalaking sakuna, pagsisikapan ng Estado na
mailipat ng kinaroroonan ang mga Katutubong
Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan sa
naaangkop na mga lugar kung saan maaari
silang magkaroon ng pansamantalang
pansuportang pangkabuhayan; Datapwa’t ang
mga katutubong nailikas ay may karapatang
bumalik sa kanilang mga lugar kung ang
kaayusan at kaligtasan sa mga lupang iyon ay
bumalik na; At karagdagan pa, na kung ang
panunumbalik ng katiwasayan at kaligtasan sa
lupaing ninuno sa dating kalagayan ay hindi na
possible pa, ang mga nailikas na mga katutubo
ay magkakaroon ng seguridad sa paninirahan sa
mga lupang kanilang nilipatan: Sa
karagadagang kondisyon na, ang mga batayang
serbisyo at kabuhayan ay ibibigay sa kanila
upang matiyak na ang kanilang pangangailangan
ay maayos na natutugunan;
e. Karapatang Isaayos ang Pagpasok ng mga

Dayuhan o mga Makikipanirahan. Karapatan sa pagpapahintulot at pagsasaayos ng pagpasok ng sino mang mga migrante o mga taong makikipanirahan at mga organisasyon sa mga lupaing ninuno;

g. Karapatan sa Ligtas at Malinis na Hangin at Tubig. Sangayon sa layuning ito, dapat pakinabangan ng mga Katutubong Pamayanang Kultural?Katutubong pamayanan ang kabuoang sistema at anumang kaparaanan upang mapangalagaan ng wasto ang mga kanilang mga katubigan at himpapawid.
h. Karapatang Angkinin ang mga Bahagi ng Reserbasyon. Ang karapatang angkinin ang mga bahagi ng mga lupaing ninuno na nailaan para sa iba’tibang mga layunin, maliban sa mga nakalaan at itinalaga para sa pangkalahatan at pampublikong kapakanan at serbisyo;
i. Karapatang Lutasin ang Hidwaan. Ang karapatan na lutasin ang mga hidwaan sa lupa ayon sa mga kinaugaliang/katutubong batas ng Katutubong Pamayanang cultural/Katutubong Pamayanan na nakakasaklaw sa lupa na sanhi ng hidwaan, at kung hindi magtagumpay ang kinaugaliang pamamaraan sa pagaayos ay saka pa lang maaaring isampa ang nauukol na reklamo sa hukuman o sa iba pang kaparaanan ng maayos na paglulutas ng hidwaan.
Seksyon 8. Mga Karapatan sa Lupang Ninuno. Ang karapatan sa pagmamayari at pamumusisyon ng mga Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong pamayanan sa kanilang mga lupang ninuno ay kikilalanin at ipagtatanggol.
a. Karapatang Isalin ang Lupa/Ariarian. Kasama sa karapatang ito ang mga karapatan sa paglilipat ng lupa o ariarian sa pagitan ng mga kasapi ng mga magkakatulad na Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan, subalit sasailalim sa mga kinaugaliang/Katutubong batas at kaugalian ng kinauukulang pamayanan.
b. Karapatan sa Pagbawi. Sa mga kalagayan na kung saan nakita na ang paglipat ng mga karapatan sa lupa/ariarian sa pamamagitan ng anumang kasunduan o kaparaanan, sa isang di

katutubo ay nababahiran ng maling pahintulot ng Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan, o naisalin sa kapalit ng dimakatwirang halaga, ang nagsasaling Katutubong Pamayanang

Kultural/Katutubong Pamayanan ay may karapatan na muling bawiin ang naturang lupa/ariarian sa loob ng takdang panahong hindi lalagpas sa labinlimang (15) taon mula sa araw ng pagkasalin.

Seksyon 9. Mga Pananagutan ng Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan sa Kanilang Lupaing Ninuno. Ang mga Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan na naninirahan sa isang tukoy na lupaing ninuno ay mayroong mga sumusunod na pananagutan.

a. Panatilihin ang Timbang at Kanaisnais na Ekolodyi. Pangalagaan, mapanumbalik at panatilihin ang timbang at kanaisnais na ekolodyi sa lupaing ninuno sa pamamagitan ng pangangalaga sa mga halaman at hayop, katubigan at iba pang reserbasyon.

b. Panumbalikin kalayan ng mga nakalbong mga gubat. Aktibong pangunahan, isakatuparan at lumahok sa pagpapanibagong gubat ng mga nasirang lugar at sa iba pang mga programa at proyektong pangkaunlaran ayon sa naaayon at matuwid na kabayaran; at

k. Sumunod sa mga Batas. Tumalima at sumunod sa mga isinasaad ng Batas na ito at sa patakaran at panuntunan para sa mahusay na pagpapatupad nito.

Seksyon 10. Walang Pahintulot at Labag sa Batas na Panghihimasok. Ang walang pahintulot at labag sa batas na panghihimasok sa, o paggamit ng anumang bahagi ng lupaing ninuno, o anumang paglabag sa mga karapatang nabanggit sa una, ay parurusahan sa ilalim ng Batas na ito. Karagdagan pa ditto, ang Pamahalaan ay gagawa ng mga hakbang upang maiwasan ang pagsasamantala ng mga dikatutubo sa mga kaugalian ng Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan.

Seksyon 11. Pagkilala sa mga Karapatan sa Lupaing Ninuno (Native Title). Ang mga Karapatan sa Lupaing Ninuno (Native Title) ng Katutubong Pamayanang

Kultural/Katutubong Pamayanan ay kinikilala at iginagalang. Ang pormal na pagkilala, kung hinihiling ng mga nasabing Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan, ay ipapaloob sa isang Katibayan ng Pagkilala sa Lupaing Ninuno (CADT), na

kumikilala sa titulo/karapatan ng kaukulang Katutubong pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan sa mga teritoryong natukoy at nasukat.

Seksyon 12. Karapatang Makapamili ng Kaparaanan upang Mabigyan ng Katibayan ang Pagmamayari sa Lupa, Sangayon sa Batas Commonwealth Bilang 141, at mga susog nito, o sa Batas sa Pagpapatala ng Lupa Bilang 496. Ukol sa kanilang pansariling ariarian, ang indibidwal na kasapi ng Katutubong Pamayanan Kultural/Katutubong Pamayanan, na sa kanilang sarili o pamamagitan ng kanilang mga ninuno pinagmanahan, na patuloy na namumusisyon at naninirahan sa kanilang mga lupang ninuno o lupa bilang isang nagmamayari, sa panahong hindi kukulangin sa 30 taon, matapos mapagtibay ang Batas na ito at kung hindi tinutulan ng mga kasapi ng katulad ng nabanggit na Katutubong Pamayanang Kultural/Katutubong Pamayanan, ay may karapatang makapamili ng katibayan sa kanilang mga lupang ninuno sa ilalim ng probisyon ng Batas Commonwealth bilang 141 at mga susog nito, o sa ilalim ng Batas sa Pagpapatala ng Lupa bilang 496.

Sa katuparan ng layuning ito, ang mga nasabing lupang ninuno na pansariling pagmamayari ng indibidwal, na may katangiang pangagrikultura at sadyang ginagamit para sa agrikultura, bahayan, pastuhan at lupang ginagamit sa pagtatanim ng puno, kasama ang mga gulod na 18% o mahigit pa ang taas, ay itinuturing na lupang agricultural na maaaring ilipat o ipagbili.

Ang karapatang makapamili ng karapatan ng pagpapatibay ng karapatan sa pagmamayari na iginagawad sa ilalim ng Seksyon na ito ay magagamit lamang sa loob ng dalawampung (20) taon mula sa pagkakabisa ng Batas na ito.

Revision #1
Created 1 June 2025 05:48:25 by MaharlikanWatchman
Updated 1 June 2025 05:48:56 by MaharlikanWatchman